

SUSTAIN-T

2017-1-ES01-KA202-038128

Fenntartható turizmus hálózatosodás és együttműködések kialakításával

1. Modul

**Fenntartható menedzsment
a turisztikai szektorban**

Tartalomjegyzék

- 1.1 fejezet: Bevezetés a fenntartható turizmusba
- 1.2 fejezet: Az EU fenntartható turizmus programja: rendeletek, ajánlások és kezdeményezések
- 1.3 fejezet: A fenntartható turizmus kritériumai és teljesítménymutatói: a GSTC módszer
- 1.4 fejezet: A fenntartható turizmus minőségirányítási rendszerei

Kulcsszavak

fenntartható turizmus, EU idegenforgalmi politikája, GSTC kritériumok, fenntartható minőségirányítási rendszerek, ökocímkék

Tanulási célok

A modul anyagainak elsajátításával a felhasználók az alábbi tanulási célok elérésére válnak alkalmassá:

Tudásanyag: a felhasználók megismerik a fenntartható turizmus fogalmát, a legfontosabb uniós szabályokat, ajánlásokat és kezdeményezéseket európai szinten, a fenntartható turizmushoz kapcsolódó kritériumokat és indikátorokat, valamint az vállalkozásban alkalmazandó minőségirányítási rendszereket.

Készségek: Képes lesz jobban felismerni a fenntartható turizmushoz kapcsolódó főbb jellemzőket és eszközöket, és hogy azokat hogyan tudják a mikro és kisvállalkozások alkalmazni.

Kompetenciák: A fenntartható turizmus promóciójának és fellendítésének elősegítése mikro és kisvállalkozói szinten.

Módszerek

Önálló tanulás a képzés anyagainak elsajátításával, valamint az anyaghoz kapcsolódó források és linkek áttanulmányozásával.

Időbeni ütemezés

Szükséges idő

keret:

Tanulási tartalom (önálló tanulás): 1.5 óra

Önellenőrző kérdések: 5 perc

A feladatok megoldásához, illetve a kiegészítő források és hivatkozások áttanulmányozásához (a felhasználótól függően) további időre lehet szükség.

Bevezetés

A SUSTAIN-T képzés első moduljának célja, hogy megismertesse a fenntartható turizmus fogalmát, amely alapját képezi az összes többi modulnak. A modul úgy épül fel, hogy a tanuló megismeri a fenntartható turizmus fogalmát, annak kontextusát, vállalkozáson belüli potenciális alkalmazását, kifejezetten az idegenforgalmi mikro és kisvállalkozások (MKVK) szükségleteire összpontosítva.

Amikor a turisztikai mikro és kisvállalkozások szemszögéből beszélünk a fenntarthatóságról valamint a fenntartható turizmusról, az alapvető cél elsősorban olyan rendszereket és folyamatokat létrehozni, amelyekkel a fenntartható turizmus elvei a menedzsment részévé válnak. Emellett szükséges meghatározni azokat a gyakorlati lépéseket, amik a turizmus fenntarthatóvá tételéhez szükségesek. Az első modul célja vállalkozók, és MKV-k munkavállalói számára megteremteni az alapot a fenntarthatósághoz kapcsolódó készségek további fejlesztéséhez, amik a következő modulokban kerülnek kifejtésre.

A modul 4 fejezetből áll: az első fejezet a fenntartható turizmus koncepciójával foglalkozik, bemutatva annak alapelveit és kihívásait. A második fejezetben betekintést nyerhetünk a fenntartható turizmus helyzetébe az Európai Unió kapcsolódó politikájának, és kezdeményezéseinek megismerésén keresztül. A harmadik fejezetben olyan útmutatókat és ajánlásokat ismerhetünk meg, melyek segítenek a turisztikai MKV-knak fenntarthatósággal kapcsolatos lépéseket megvalósítani, különös tekintettel a GSTC-kritériumokra. Végül a negyedik fejezet a turisztikai vállalkozások számára elérhető tanúsítási rendszerekkel foglalkozik, bemutatva a legfontosabb típusokat és azok jellemzőit.

1.1 Bevezetés a fenntartható turizmusba

A fenntartható turizmus koncepciója szorosan kapcsolódik a fenntartható fejlődés fogalmköréhez. A fenntartható turizmus nem más, mint a fenntartható fejlődés elveinek alkalmazása a turisztikai ágazatban (mind a desztinációk, mind a piaci szereplők szintjén). Ezek az elvek segítenek megteremteni az egyensúlyt a gazdasági fejlődés, a társadalmi fejlődés, és a környezeti fejlődés között (a fenntartható fejlődés - fenntarthatóság - három pillére az ENSZ Közös jövőnk című jelentésében lett lefektetve az 1980-as évek végén). (Swarbrooke, 1999; Hall és társai, 2015).

A turizmus környezetre és helyi lakosságra gyakorolt negatív hatásai egyre inkább előtérbe kerültek, ezért a múlt század második felében széles körben megjelent az igény egy új turisztikai modell bevezetésére. Ezt a modellt „fenntartható turizmusnak” nevezték el a kilencvenes évek elején, miután a fenntartható fejlődés fogalma megszilárdult.

Számos definíciója van a fenntartható turizmus fogalmának. A World Tourism Organization definíciója szerint olyan turisztikai fejlesztés, ami nem okoz környezeti vagy társadalmi-kulturális problémákat. Emellett fenntartja, vagy javítja a környezet minőségét, miközben a turisták elégedettségének szintje sem változik. Így a fenntartható turizmus megőrzi a turisztikai piacokat, és turizmus előnyei széles körben elterjednek a társadalomban. (WTO, 1998). Ugyanez a szervezet úgy is definiálta a fenntartható turizmust, mint a turizmus olyan típusát, ami teljes mértékben figyelembe veszi a jelenlegi, és jövőbeni gazdasági, társadalmi, és környezeti hatásokat, kielégítve a látogatók, az ágazat, a környezet, és a helyi közösségek igényeit. (UNEP & WTO, 2005).

Meg kell jegyeznünk, hogy a valós fenntarthatóság eléréséhez a turizmusnak pozitívan hozzá kell járulni a gazdasági és a társadalmi jóléthez, valamint a környezet megőrzéséhez, mind helyi, mind globális szinten. A fenntartható turizmus egyik fő célja a tevékenység pozitív hatásainak maximalizálása (például lehetőséget biztosítani a vállalkozások fejlődéséhez, a munkahelyteremtéshez, kézzelfogható gazdasági értékkel hozzájárulni a természeti, és kulturális erőforrásokhoz, vagy segíteni a kultúrák közötti megértést és békét). Emellett célja az olyan negatív hatások minimalizálása, például a törékeny ökoszisztémákra gyakorolt nyomás, a versengés a szűkös erőforrások használatáért, a helyi és globális szennyezés, a helyi közösségekre gyakorolt nyomás, a kiszámíthatatlan, instabil jövedelemforrások).

Az alábbiak a fenntartható turizmus alapelvei a fenntarthatóság három fő pillére szerint, amiket minden szereplőnek figyelembe kell vennie:

- Érjük el a környezeti erőforrások optimális használatát, és segítsük a természeti erőforrások, és a biológiai sokféleség megőrzését.
- Tiszteljük a helyi közösségek társadalmi-kulturális egyediségét, segítsük a kultúrák közötti megértést, és toleranciát.
- Fenntartható, hosszútávon működő gazdasági tevékenységet folytassunk, társadalmi-gazdasági előnyöket egyenlő arányban biztosítva minden érdekelt számára, úgymint a

stabil foglalkoztatás, valamint a jövedelemszerzési lehetőségek biztosítása a helyi közösségek számára.

Az európai turizmus fenntarthatóvá válásához több kihívással is szembe kell néznünk. Ezeket a minden turizmusban érdekelt szereplő számára kihívást jelentő feladatokat a fenntartható turizmussal foglalkozó szakértők csoportja az alábbiak szerint azonosította (Tourism Sustainability Group, 2007):

- Csökkentsük a kereslet szezonálisát! A kereslet szezonálisának csökkentése lehetővé teszi a turisztikai desztinációk, és vállalkozások gazdasági és társadalmi fenntarthatóságát, elkerülve, hogy a turisztikai tevékenység az év néhány hónapjára, vagy bizonyos időszakára korlátozódjon.
- Foglalkozunk a turizmushoz kapcsolódó közlekedéssel is! A turizmushoz kapcsolódó mobilitás nagymértékben hozzájárul a klímaváltozáshoz, és a globális felmelegedéshez, ezért tegyük energiahatékonyá a turisztikai célú utakat, csökkentsük azok CO2 kibocsátását.
- Tegyük vonzóvá a turizmus ágazatát a munkavállalóknak! Olyan munkalehetőségeket kínáljunk a helyi lakosok számára, amik diszkriminációmentesek, fejlesszük a továbbképzési lehetőségeket, és a munkakörülményeket.
- Igyekezzünk fenntartani és javítani a közösség jólétét és életminőségét! Próbáljuk maximalizálni a helyben hasznosuló bevételek arányát, és a helyi közösségek számára nyújtott előnyöket. Ennek eszköze lehet a helyi ellátási láncok erősítése, valamint a helyi termékek, üzletek, és szolgáltatások népszerűsítése a látogatók között.
- Minimalizáljuk az erőforrás-felhasználást és a hulladéktermelést, főként a víz- és energiafogyasztást (különösen, ha az nem megújuló forrásból származik). Emellett csökkentsük a keletkező szemét mennyiségét, és figyeljünk a hulladékkezelésre.
- Törekedjünk a természeti és kulturális örökségeink megőrzésére és értékük növelésére! Ezek kulcsfontosságú forrásai a gazdasági jólét megteremtésének helyi szinten a turizmus által.
- Tegyük mindenki számára elérhetővé a nyaralást! Alakítsunk ki kikapcsolódási lehetőségeket a testi fogyatékosokkal élők, és a gazdasági szempontból hátrányos helyzetű társadalmi csoportok számára is.
- Használjuk a turizmust eszközként a globális fenntartható fejlődés eléréséért! A turizmus hozzájárulhat például az ENSZ fenntartható fejlődési céljainak eléréséhez és más nemzetközi kezdeményezésekben is van lehetőség részt venni.

A fenntartható turizmus elvei a turizmus minden formájára, és minden desztináció esetében alkalmazhatók. Következésképpen a fenntartható turizmusra nem mint a turizmus különleges típusára kell tekinteni (pl. kulturális turizmus, vízparti turizmus, ökoturizmus stb.), hanem egy olyan szemléletként (filozófiaként), amivel a turizmusra tekintünk, mivel a turizmus minden típusa lehet fenntartható. Olyan célként tekinthetünk rá, amit minden típusú turisztikai desztinációnak, vállalkozásnak vagy egyéb érdekelt szereplőnek el kell érnie. A fenntartható turizmust valójában folyamatos fejlesztésnek kell tekinteni (azaz a fenntarthatóságot, mint

folyamatot). Ezért realiztikusabb a fenntarthatóbb turizmus felé haladásról beszélni (azaz fenntarthatóbb, mint egy évvel ezelőtt fenntarthatóbb, vagy mint a versenytársaink, stb.) mint "valódi" fenntartható turizmusról. Nagyon nehéz, ha nem lehetetlen, 100% -ban fenntartható turisztikai célpontot vagy turisztikai vállalkozást találni, de mindannyian tehetnek lépéseket, amelyek fenntarthatóbbá teszik őket.

Ahhoz hogy a fenntarthatóbb turizmus felé vezető úton előbbre jussunk, szükség van a különböző érdekelt szereplők összefogására, úgymint nemzetközi ügynökségek, nemzeti és helyi közsféra, desztináció menedzsment szervezetek, magánszektorbeli vállalkozások, munkavállalók és szakszervezetek, non-profit szervezetek, oktatási és képzési szolgáltatók, helyi közösségek és turisták. A fenntartható turizmus előmozdításában és megvalósításában azonban kulcsfontosságú szerepet töltenek be a turisztikai vállalkozások, pontosabban az ágazatban működő vállalkozások 75% -át kitevő turisztikai mikro és kisvállalkozások (MKV-k).

A többi érdekelt szereplőnek inkább a szabályozásban vagy a vállalkozások helyzetének megkönnyítésében van szerepe; arra kell törekedniük, hogy kedvező környezetet teremtsenek a vállalkozások számára a fenntarthatóbbá váláshoz. Összességében a turisztikai vállalkozások azok, akik képesek befektetőket vonzani, új turisztikai termékeket kifejleszteni, szolgáltatásokat nyújtani, munkahelyeket és jólétet teremteni. A fenntarthatóbb turizmus elérésének kulcsfontosságú követelménye, hogy a turisztikai vállalkozások felelősséget vállaljanak tevékenységükért a környezettel, az alkalmazottakkal és a helyi közösséggel szemben (UNWTO, 2013; Marinov, 2016).

A turisztikai szektor (minden szinten) gyors ütemben fogadta el a fenntartható turizmus fogalmát, az érdekeltek és az érintett intézmények többsége már évek óta ágazati prioritásként tekint a fenntarthatóságra (Hall et al., 2015). A fenntartható turizmus elengedhetetlen az ágazat jövőbeli túléléséhez. Ez többek között az ágazat felelősségvállalásának tudható be (az ágazat elismeri az általa okozott negatív hatásokat és azok megszüntetésének szükségességét), valamint saját érdekének is tekinti (mivel az ágazatnak szüksége van az imázs váltásra, különösen a növekvő globális környezetvédelemmel és fenntarthatósággal kapcsolatos tudatosság idején, valamint mellette szól, hogy a fenntarthatóvá válás előnyei meghaladják a költségeit).

Ugyanakkor a fenntartható turizmus megvalósulásának számos akadálya van a valóságban. Ennek egyik oka a koncepció nagyon általános jellegéből adódik (mindenki egyetért vele, de nagyon kevesen tudják, hogy mit jelent valójában, vagy hogyan lehet a vállalkozások vagy a desztinációk mindennapi folyamataiba, üzletmenetébe beilleszteni). Még napjainkban is, mikor már több mint három évtizede használjuk a fenntarthatóság koncepcióját. Sokan összekeverik az ökológiával vagy a zöldítéssel, holott a fenntarthatóság a korábban ismertettek szerint nem csak a környezeti dimenzióra, hanem a gazdasági és társadalmi dimenziókra is kiterjed. Számos koncepció létezik, amiket néhol szinonimaként használnak a fenntartható turizmusra, azonban a jelentésük nem pontosan ugyanaz. A „zöld turizmus” például a fenntarthatóság környezeti dimenziójára helyezi a hangsúlyt, a gazdasági és

társadalmi dimenziókat figyelmen kívül hagyva. A felelősségteljes turizmus koncepciója pedig, bár sok hasonlóságot mutat a fenntartható turizmussal, azonban a hangsúlyt a vállalkozások és a turisták etikai vagy viselkedési kérdéseire helyezi.

Emellett fennáll a fenntartható turizmus fogalom manipulációjának a veszélye (azaz greewashing „zöldre festés”), vagy a fogalom helytelen használata, ahogy más ágazatokban ez meg is történt. A „fenntartható” kifejezéssel való visszaélés lehetősége fennáll, ha nem garantáljuk a kifejezés helyes használatát. Ennek elkerülése érdekében létrejött egy megalapozott tudományos szakirodalma a témának, ami tisztázza, hogy mi tartozik a fenntartható turizmus körébe és mi nem. A SUSTAIN-T kurzus is ehhez tartozik, és célja segíteni az olvasót/ tanulót a fenntartható turizmus stratégiáinak megértésében, alkalmazásában a turisztikai MKV-k szintjén.

A turisztikai MKV-k esetében a fő cél az, hogy olyan rendszereket és folyamatokat alakítsanak ki, amelyek központi menedzsment részeként foglalják magukba a fenntartható turizmus elveit, és segítenek azonosítani a fenntartható turizmus megteremtéséhez szükséges lépéseket.

1.2 Az EU fenntartható turizmus programja: rendeletek, ajánlások és kezdeményezések

A Lisszaboni Szerződés elismeri az európai turizmus fontosságát (195. cikk). Ezért az Európai Unió (EU) a turizmus előmozdítására törekszik annak érdekében, hogy megtartsa Európa vezető helyét turisztikai desztinációként, és maximalizálja az ágazat hozzájárulását a növekedéshez és a foglalkoztatáshoz. Ezt tükrözi a vonatkozó uniós politika is.

Európai szinten a turisztikai politika elsősorban az ágazat versenyképességének növelésére összpontosít. A turisztikai szektorhoz (szálláshelyek, vendéglátók, közlekedési-, rekreációs-, és turisztikai szolgáltatók), kapcsolódó fenntarthatósági kihívásokra vonatkozó hivatkozások az ágazati politikákban elszórva jelennek meg, úgynevezett közösségi vívmányokként. Ugyanakkor számos uniós környezetvédelmi politika, mint például a hulladékra, a vízre, a szárazföldi és a tengeri biológiai sokféleségre, a levegőre, a talajra és az éghajlatra vonatkozó szabályozás rámutat, hogy a turisztikai ágazat környezeti fenntarthatósága egyre inkább elengedhetetlen.

Az EU jelenlegi turisztikai politikája csak részben tükrözi az ágazat társadalmi-gazdasági és környezeti dimenzióit, beleértve a turisztikai ágazat összetett jellegét és a kapcsolódó fenntarthatósági kihívásokat. Nincs konkrét jogszabály a kérdésben, a jelenleg alkalmazott stratégiai iránymutatások az Európai Bizottság turizmusról szóló két közleményében vannak megfogalmazva. Ezek többnyire a gazdasági dimenzióval foglalkoznak, míg az ágazat környezeti hatásai csak általánosságban jelennek meg (Giulietti et al. , 2018).

Az egyetlen jogszabályi kivétel a 2015-ben elfogadott utazási csomagokról és az utazási szolgáltatásügyütesekről szóló irányelv (2015/2302/EU), ami 2018. július 1-jétől alkalmazandó. Ez figyelembe veszi az utazási piac fejlődését, megerősíti a fogyasztói jogokat és csökkenti a vállalkozások és a piaci szereplők adminisztratív terheit.

Az első közlemény - a fenntartható és versenyképes európai turizmus menetrendje (Európai Bizottság, 2007) - meghatározza az európai versenyképes és fenntartható turizmus megvalósításának alapelveit. Ezek az elvek a következők:

- Alkalmazzunk holisztikus és integrált megközelítést: A tervezés és fejlesztés során figyelembe kell venni a turizmus különféle hatásait.
- Hosszú távra tervezzünk: A hosszú távú tervezéshez szükség van arra, hogy tartósan kitartsunk a megkezdett programjaink mellett.
- Megfelelő ütemben és ritmusban haladjunk a fejlődéssel: a turizmus fejlesztésének tükröznie és tiszteletben kell tartania a helyi közösségek és desztinációk jellegét, erőforrásait és igényeit.
- Vonjuk be az összes érdekelt szereplőt: A fenntartható megközelítés széles körű és elkötelezett részvételt igényel a döntéshozatalban és a gyakorlati megvalósításban mindazok részéről, akik az hozzájárulnak az eredményekhez

- Használjuk az elérhető legjobb ismeretanyagot: A szakpolitikáknak és az intézkedéseknek a legfrissebb és legjobb ismereteket kell tükröznie. Az turisztikai trendekkel és hatásokkal, valamint a készségekkel, és tapasztalatokkal kapcsolatos információkat meg kell osztani szerte Európában.
- Minimalizáljuk és kezeljük a kockázatokat (az elővigyázatosság elve szerint): Ha bizonytalanság van az eredmények tekintetében, teljes körű értékelést kell végezni, és megelőző intézkedéseket kell tenni a környezeti vagy a társadalmi károk elkerülése érdekében.
- A költségekbe számítsuk bele a gyakorolt hatásokat (a felhasználó és a szennyező fizet elv szerint): Az áraknak tükrözniük kell a fogyasztás és a termelés társadalomra gyakorolt tényleges költségeit.
- Szükség esetén mérjük fel és tartsuk tiszteletben a korlátokat: fel kell mérni az egyes helyek és térségek teherbírását, és szükség esetén késznek, és képesnek kell lenni korlátozni a turisztikai fejlesztések, és a turisztikai forgalom mértékét.
- Végezzünk folyamatos monitoring tevékenységet: A fenntarthatóság a hatások megértéséről szól, és arról, hogy készenlétben legyünk, biztosítva hogy a szükséges változtatásokat és javításokat elvégezhessük.

Ez a „menetrend” kiemeli a turisztikai MKV-k fontos szerepét az európai turizmusban, mint az egyik legfontosabb kulcsszereplők (a desztinációkkal és a turistákkal együtt) a fenntartható turizmus megvalósításában.

Az Európai Bizottság közleménye, az „Európa, a világ első számú turisztikai célpontja - az európai turizmus új politikai kerete” (Európai Bizottság, 2010) az ágazat legfrissebb szakpolitikai álláspontját képviseli, és bizonyos prioritási intézkedéseket már meghatároz, illetve megerősít olyanokat, amik már az előző „menetrendben” szerepeltek:

- Az európai turisztikai ágazat versenyképességének ösztönzése;
- A fenntartható, felelősségteljes és magas színvonalú turizmus fejlesztésének elősegítése;
- Európa imázsának megerősítése, mint fenntartható, színvonalas desztinációk tárháza;
- Az EU pénzügyi politikai potenciáljának maximalizálása a turizmus fejlesztésének érdekében.

A fenntartható, felelősségteljes és magas színvonalú turizmus területén a Bizottság javasolja az turisztikai desztinációk fenntartható menedzsmentjének folyamatos nyomon követését és a turisztikai desztinációk örökségvédelmét (Juul, 2015). A közleményt végrehajtási ütemterv is kíséri, amit rendszeresen frissíteni kell.

Ebben az összefüggésben az Európai Bizottság ösztönzi az európai vagy multinacionális kezdeményezések összehangolt megközelítését a turisztikai ágazatban (mint például a fenntartható és felelősségteljes turizmus tudás-, és kapcsolatépítő portálja, a Destinet, vagy a Kiválóság Európai Desztinációi, az EDEN), beleértve a társadalmi-gazdasági és környezeti

tudásbázis megszilárdítását. Emellett arra is törekszik, hogy új keretrendszert hozzon létre a turizmus versenyképességének, valamint a fenntartható növekedést biztosító kapacitások növelése érdekében. Ennek egyik példája az „Európai stratégia a növekedés és a munkahelyteremtés javításáért a part menti és a tengeri turizmusban” (COM (2014) 86 végleges), ami az európai turizmus egy konkrét és jelentős földrajzi szegmensére összpontosít.

A belső piacért, iparért, vállalkozásokért és KKV-ért felelős főigazgatósága (DG GROW) fontos politikai szerepet játszik, feladata:

- Az európai turizmus támogatása globális szinten;
- Támogatás nyújtása turisztikai vállalkozások, különösen a MKV-k számára;
- Európa népszerűsítése, mint desztináció;
- A nemzetközi együttműködések előmozdítása.

Ebben az összefüggésben a turisztikai politika fenntartható turisztikai dimenziójával konkrét kezdeményezések foglalkoznak, más kezdeményezésekkel kombinálva, mint például a „part menti és tengeri turizmus”, a „kulturális turizmus”, az „szezonon kívüli turizmus” és a „hozzáférhető turizmus”. Az Európai Bizottság „fenntartható turizmus” csomagjának fontosabb elemei:

- az EU turisztikai kínálatának diverzifikálása a fenntartható transznacionális turisztikai termékek és szolgáltatások révén, olyan területeken, mint a környezetbarát turizmus - beleértve a kerékpáros útvonalakat, a sport- és egészségturizmust, a természeti turizmust, valamint az Európát átszelő kulturális útvonalakat, melyek hozzájárulhatnak a turizmus növekedéséhez;
- az európai turisztikai mutatók rendszere (ETIS), amely a turisztikai desztinációk fenntarthatósági teljesítményének mérésére szolgáló egyszerű eszköz (Európai Bizottság, 2016a);
- az EU ökocímke és az EMAS, mint önkéntes eszközök azon turisztikai szálláshelyek számára, akik hajlandók felmérni, és népszerűsíteni környezeti kiválóságukat (ezek a Környezetvédelmi Főigazgatóság által kidolgozott kezdeményezések).

1.3. A fenntartható turizmus kritériumai és teljesítménymutatói: a GSTC módszer

A fenntarthatóság elősegítése érdekében a turisztikai MKV-k részére különböző iránymutatások és ajánlásokat állnak rendelkezésre, amelyek inspirálhatják és segíthetik őket abban, hogy lépéseket tegyenek a fenntarthatóbb turizmust eléréséért. Számos példája van a turizmus fenntarthatóságára vonatkozó iránymutatásoknak, amiket nemzetközi (pl: Európai Bizottság, 2016b), nemzeti (pl: Látogasd meg Angliát fenntarthatósági jó gyakorlatok kézikönyve), és helyi és szintre vonatkozóan készítettek el. Ezeket jellemzően nemzetközi ügynökségek, kormányzatok, menedzsment szervezetek állították össze, mint például nemzeti parkok és a nonprofit szervezetek (pl: Rainforest Alliance, 2013). De készíthetik vállalkozói egyesületek is népszerűsítve a jó gyakorlatokat egy csoporton belül, közös pontokat keresve és azokat bemutatva másoknak (pl: TUI Travel PLC, 2011). Ezáltal hasznos eszközei az önszabályozásnak a turisztikai ágazatban. Ezek az irányelvek a vállalkozások számára az alábbi segítséget nyújtják:

- Alapot biztosítanak az ellenőrzéshez, ösztönöznek mindenkit egy közös megközelítés alkalmazására.
- Hasznos útmutatást adnak és javítják a teljesítményt, ellenőrző listát biztosítanak, amik tartalmazzák a célok eléréséhez szükséges lépéseket.
- Megkönnyítik a szabályok betartását.

Ezek felhasználhatók más eszközök, mint például a jelentések és a tanúsítások alapjául is, még hatékonyabbá téve őket. Előnyük, hogy célzottak, egyszerűek és kevés költséggel fejleszthetők és használhatók. Hátrányuk, hogy önkéntes cselekvésen alapulnak, és nincs lehetőség ellenőrzésre vagy kikényszerítésre. Mindenesetre javasolt kiindulópontjai a fenntarthatósági intézkedések bevezetésének a turisztikai MKV-k szintjén, mivel a MKV-k fokozatosan, a rendelkezésre álló erőforrásaiktól és kapacitásaiktól függően kezdenek meg az intézkedéseket, nem szükséges mindegyiket egyszerre megvalósítani.

A Globális Fenntartható Turizmus Tanácsa (GSTC) által meghatározott kritériumok tekinthetők iránymutatásoknak vagy ajánlásoknak az összes vállalkozás számára, beleértve a turisztikai MKV-ket is. A GSTC-kritériumokat 2008-ban jelentős nemzetközi intézmények (köztük az ENSZ Turisztikai Szervezete) partnerségével hozták létre azzal a céllal, hogy a „fenntartható turizmus” világában közös alapot biztosítsanak. Ennek megfelelően az egyik legfontosabb nemzetközi referencia- és mérföldkőnek számítanak, a fenntartható turizmus irányadó dokumentumává válva, amit a turisztikai vállalkozások követhetnek.

A GSTC kritériumai idővel átalakultak, és napjainkra különböző kritériumok állnak rendelkezésre – többek között turisztikai cégeknek, desztinációk számára. A vállalkozások esetében két fő kritériumrendszer került kialakításra: egy a szálláshelyek (szállodák), és egy az utazásszervezők részére. Mindazonáltal mindkét rendszer nagyon hasonló, nincsenek jelentős különbségek, és az egész turisztikai szektorra alkalmazhatók. A készítőik szerint ezek a

kritériumok azok a minimum követelmények, amiket minden turisztikai vállalkozásnak el kell érnie. Ezek négy fő téma köré szerveződnek:

- hatékony fenntarthatósági tervezés,
- a helyi közösség társadalmi és gazdasági előnyeinek maximalizálása,
- a kulturális örökségek helyzetének javítása, és
- a környezetre gyakorolt negatív hatások csökkentése.

A kritériumokat az ISEAL Szövetség szabványosítási kódexének betartásával dolgozták ki és vizsgálták felül, a szervezet elismerten segíti a fenntarthatósági standardok meghatározásához szükséges nemzetközi normák kialakítását minden ágazatban. A kritériumokat 3-5 évente felülvizsgálják. A felülvizsgálatára vonatkozó tervek és a jövőbeli felülvizsgálatban való részvételhez szükséges jelentkezési felület elérhető a GSTC honlapján (www.gstccouncil.org). A weboldalon elérhetőek a kritériumok kidolgozási folyamatának és történetének részletei is.

A turisztikai MKV-k az alábbi célokra tudják hasznosítani a kritériumokat:

- Alapjául szolgál a fenntarthatóság tanúsításához, és a fenntarthatósági irányítási rendszerek bevezetéséhez (lásd 1.4. Fejezet).
- Útmutatóként szolgál a vállalkozások fenntarthatóbbá tételéhez, és segít a vállalkozásoknak olyan fenntartható turisztikai programokat kiválasztani, amik megfelelnek ezeknek a globális kritériumoknak.
- Segíti a piacra jutást a fenntartható termékek növekvő piacán, az utazók és az utazási irodák számára egyaránt útmutatást nyújt a beszállítók és a fenntartható turisztikai programok kiválasztásában.
- Segít a fogyasztóknak azonosítani a megbízható fenntartható turisztikai programokat és vállalkozásokat.
- A médiában közös nevezőként szolgál, segít megkülönböztetni a fenntartható turisztikai szolgáltatókat.
- Segíti a tanúsítást és más önkéntes programokat, biztosítva, hogy szabványaik elérnek egy széles körben elfogadott minimum szintet.
- Kiindulópontot biztosít a kormányzati, a nonprofit és a magánszféra programjaihoz, meghatározva a fenntartható turizmus követelményeit.
- Irányító szerepe van, ami cselekvésre ösztönöz másokat.

A kritériumok tartalmazzák, hogy pontosan mit kell tenni, azonban nem céljuk meghatározni, hogy hogyan kell elérni a célokat, illetve mérni, hogy elérték-e őket. Ezt a szerepet a teljesítménymutatók, a hozzájuk kapcsolódó oktatási anyagok, és a megvalósítási eszközökhöz való hozzáférés szolgálják, amik nélkülözhetetlen kiegészítői a GSTC-kritériumoknak. A SUSTAIN-T önértékelő eszköz jó módszer annak felmérésére, hogy a vállalkozás megfelel-e a GSTC kritériumainak.

Javasolt a kritériumokat teljeskörű alkalmazása, kivéve, ha egy adott helyzetben a kritérium indokoltan nem alkalmazható. Elképzelhetőek olyan körülmények, amikor a kritérium nem

alkalmazható egy adott turisztikai termékre, tekintettel a helyi szabályozási, környezeti, társadalmi, gazdasági vagy kulturális feltételekre. Az alacsony társadalmi, gazdasági és környezeti lábnyommal rendelkező turisztikai MKV-k esetében elfogadható, ha korlátozott erőforrásaik nem teszik lehetővé az összes kritériumnak való megfelelést. A kritériumokra vonatkozó további útmutatások találhatóak a kiegészítő mutatókban, amelyek célja segíteni a GSTC által közzétett GSTC-kritériumoknak való megfelelés mérését.

Példák a kritériumrendszer négy fő részének kritériumaira és mutatóira:

Kritérium	Mutató
A7.4 Hozzáférés biztosítása mindenki számára ...hozzáférést biztosítani, és tájékoztatni erről a speciális igényű személyeket, ha lehetséges.	<p>a. A helyszínek, épületek és tevékenységek a fogyatékossgal élő és más speciális igényű személyek számára hozzáférhetőek, ha ez lehetséges.</p> <p>b. A hozzáférhetőségről világos és pontos tájékoztatást nyújtunk.</p> <p>c. A hozzáférhetőséget megfelelő szakértők/szervezetek tanúsítják, vagy ellenőrzik.</p>
B3 Helyi beszerzés Az áruk és szolgáltatások beszerzésénél és kínálatánál a szervezet elsőbbséget biztosít a helyi és a fair trade kereskedőknek, abban az esetben, ha ezek rendelkezésre állnak és megfelelő minőségűek.	<p>a. A szervezet rendszeresen ellenőrzi az áruk- és szolgáltatások beszerzési forrásait.</p> <p>b. Méri, és foglalkoznak a helyi tulajdonú és üzemeltetésű vállalkozásoktól vásárolt áruk és szolgáltatások arányával.</p> <p>c. Méri, és foglalkoznak a nem helyi tulajdonú vagy üzemeltetésű fair trade beszállítók arányával.</p>
C2 A kulturális örökségvédelem A szervezet hozzájárul a történelmi, régészeti, kulturális és spirituális jelentőségű helyi sajátosságok, helyek és hagyományok védelméhez, megőrzéséhez és fejlesztéséhez. Nem akadályozza a lakosok hozzáférését ezekhez.	<p>a. A szervezet pénzübeli támogatással hozzájárul a kulturális örökség védelméhez.</p> <p>b. A szervezet természetbeni vagy egyéb támogatást nyújt a kulturális örökség védelmére.</p> <p>c. A helyi lakosok hozzáférése biztosított az érintett helyszínekhez.</p>
D1.3 Energiatakarékosság Az energiafogyasztás mérése típusonként biztosított, és lépéseket tesznek a teljes fogyasztás minimalizálására. A szervezet törekszik a megújuló energia használatának növelésére.	<p>a. A felhasznált összes energiát mérik és kezelik.</p> <p>b. Az 1 turistára/éjszakára jutó felhasznált energiamennyiséget mérik és kezelik.</p> <p>c. A megújuló energiaforrásokat részesítik előnyben, és a megújuló energia arányát a teljes energiaellátásban mérik és kezelik.</p> <p>d. Berendezéseik és belső folyamataik minimalizálják az energiafogyasztást.</p> <p>e. Határoztak meg célokat az energiafogyasztás csökkentésére vonatkozóan.</p> <p>f. Felhívják a személyzet és a vendégek figyelmét az energiafogyasztás minimalizálására.</p>

1.4 A fenntartható turizmus minőségirányítási rendszerei

Bár egy turisztikai MKV-nak egyszerűbb fenntarthatósággal kapcsolatos lépéseket tennie követve az olyan ajánlásokat, mint a korábban bemutatott GSTC-kritériumok vagy egyéb útmutatók, és más vállalkozásoknak szóló jó gyakorlatok, azonban bizonyos esetekben ajánlott a tanúsítvány megszerzése is. Ez utóbbi lehetőség kis mértékben bonyolultabb lehet, mint az előzőek, de az ügyfeleket és a beszállítók szemében felértékelődhet a vállalkozás.

A tanúsítás olyan mechanizmus, amely biztosítja, hogy egy tevékenység vagy egy termék megfeleljen a kormány által, vagy egy ipari szektoron belül meghatározott szabványegyüttesnek. A turizmusban a tanúsítást elsősorban a turisztikai vállalkozások, például a szállásszolgáltatók tevékenységeinek és azok színvonalának felmérésére használják. A tanúsítás célja a fogyasztók biztonságának és elégedettségének biztosítása (pl: minőség vagy „csillag” rendszerek). Ezek kitérhetnek a fenntarthatósággal kapcsolatos kérdésekre is.

A tanúsítás kulcsfontosságú elemei (UNEP és WTO, 2005):

- A vállalkozások önkéntes részvétele.
- Jól meghatározott kritériumok és szabványok.
- Folyamat az ellenőrzés és az értékelés biztosításához.
- A kritériumoknak megfelelő alanyok elismerése címke vagy logó formájában.
- Nyomon követni meghatározott időközönként a folyamatos megfelelést.

A tanúsítás egyike azon kevés objektív módszernek, ami képes felmérni, hogy kik azok a támogatásra érdemes szereplők (pl: fogyasztók, utazásszervezők és kormányzatok), akik törekszenek működésük, és döntéseik fenntarthatóbbá tételére. A fenntartható turizmus tanúsítási rendszerei fontos eszközei annak, hogy megkülönböztethetőek legyenek a valóban felelősségteljes vállalkozások, termékek vagy szolgáltatások azoktól, akik csak a fogyasztók vonzására szolgáló marketing eszközként használják az „öko-” vagy a „fenntartható” jelzőket. Továbbá növeli a tanúsított szervezetek hitelességét, következőképpen javítja az imázsukat és a megítélésüket (Battaglia, 2017).

A turisztikai ágazat tanúsítási rendszereinek többsége a minőséggel (pl: az ISO 9000) vagy a környezetvédelmi teljesítménnyel (ökocímkék és környezetirányítási rendszerek, például az ISO 14000) kapcsolatos. A fenntarthatóság társadalmi és gazdasági szempontjait eddig még nem dolgozták ki ugyanilyen formában, azonban létezik már szabvány a társadalmi felelősségvállalásra (ISO 26000) vonatkozóan, és egyre több rendszer tartalmazza már ezeket a szempontokat, különösen az ökocímkék esetében.

A gyakorlatban a tanúsítási rendszereknek két fő csoportja van: az egyik csoportba az ökocímkék vagy más fenntarthatósági címkék tartoznak (statikus rendszerek, amik bizonyos kritériumok teljesítéséből állnak), a másik csoport a környezetvédelmi vagy fenntarthatósági

irányítási rendszerekből áll (dinamikus rendszerek, amiknek a célja a fenntarthatóság növelése egy rugalmas vagy átültethető menedzsment rendszer kialakításával).

Az ökocímke olyan „teljesítmény” séma, ami igazolja, hogy a vállalkozás elérte a rendszer különböző elemeivel kapcsolatos szabványokhoz képest meghatározott, mérhető teljesítményszintet. Az ökocímkek két fő szerepet tölthetnek be: egyrészt eszközként szolgálhatnak az ipari szereplők számára teljesítményük javításához, előre meghatározott gyakorlati útmutatásokat biztosítva, másrészt kommunikációs eszközként segítik a fogyasztókat abban, hogy olyan termékeket és szolgáltatásokat választhassanak, melyek egy meghatározott kritériumoknak megfelelnek.

Jelenleg a turizmus több mint 140 minőséget tanúsító címkével vagy ökocímkével büszkélkedhet világszerte. A zöld levelekkel, napsütéssel vagy kék zászlóval ellátott kis matricákkal szállodák bejáratánál, turisztikai irodákban vagy kempingek bejáratánál találkozhatunk (Plüss et al., 2014). Néhány példa az elismert turisztikai ökocímkékre vagy fenntarthatósági címkékre Európában: Bioszféra felelősségteljes turizmus, EarthCheck, Green Globe, Green Key, Travelife, Blaue Schwalbe, Európai fenntartható turizmus chartája (ECST) védett területeken, stb. Többségük szálláshelyek számára alkalmazható, de vannak lehetőségek utazásszervezők és más turisztikai szolgáltatók számára. Például a GSTC - amellett, hogy egy kritériumrendszer - olyan tanúsítási rendszer is, amelyben szálláshelyek és utazásszervezők tanúsíthatók. Európai viszonylatban az egyik referencia az ökocímkékre az EU Ecolabel ökocímkeje, ami szálláshelyek és kempingek számára érhető el. Ez azonban csak a fenntarthatóság környezeti dimenzióval foglalkozik. Néhány példa az az európai turisztikai MKV-k sikeres ökocímke-használatára a modul jó gyakorlatok fejezetében olvasható.

A környezeti irányítási rendszerek (EMS) és/vagy a fenntarthatósági irányítási rendszerek (SMS) olyan „folyamat” minták, amik igazolják, hogy a vállalkozás létrehozott és dokumentált rendszereket alakított ki a minőség vagy a környezeti teljesítmény javításának érdekében. Ezek nem határoznak meg specifikus teljesítményre vonatkozó értékeket, csak a vállalkozás saját és a törvényben előírt célértékei számítanak. Az irányítási rendszerek struktúrába foglalják, hogy a vállalkozás belső folyamatai, és kapcsolatai hogyan állnak össze, milyen hatással vannak a környezetükre, úgymint az ügyfelekre, beszállítókra és más érdekelt szereplőkre. Ezért az irányítási rendszerek rendszeresen információkat nyújtanak arról, hogy a dolgok hogyan történnek a vállalatban belül.

A turisztikai ágazatban a legelterjedtebb környezeti irányítási rendszer (EMS) az ISO 14001 (nemzetközi szabvány, amelyet a Nemzetközi Szabványügyi Szervezet (ISO) fejlesztett ki, és az EMAS (Eco Management and Audit Scheme) (európai hatókörrel rendelkezik, és az Európai Unió fejlesztette ki). Vannak más specifikusabb irányítási rendszerek is, mint például az ISO 50001, ami szervezetek számára alkalmas energetikai irányítási rendszere, vagy az ISO 20121, ami események (rendezvényeservező vállalkozások) fenntarthatósági irányítási rendszere.

Figyelembe véve, hogy az ISO 14001 és az EMAS a két legszélesebb körben elterjedt környezeti irányítási rendszer a turisztikai ágazatban, ezért fontos, hogy különbséget tegyünk a két rendszer között, mivel sok közös van bennük, de nem egyformák. Az ISO 14001 követelményei teljes mértékben be vannak építve az EMAS-ba, azonban vannak olyan elemek, amelyekben az EMAS az ISO 14001-et meghaladja. Míg az ISO 14001 az irányítási rendszer javítására összpontosít, az EMAS-szervezetek vállalják, hogy környezeti teljesítményükön folyamatosan javítanak a jogi követelményeken túlmenően is. Az EMAS a munkavállalók aktív részvételét és részvételét is igényli, egyéb, az ISO 14001-nél szigorúbb követelmények mellett.

Ezeknek az irányítási rendszernek számos ökológiai címkével közös vonása van, úgymint a tény, hogy mindkét rendszer hitelesített és külső ellenőrzés (független auditor) alatt áll. Azonban számos különbség is van köztük. Az irányítási rendszerek, mint korábban említettük, dinamikusabbak és rugalmasabbak. Így minden vállalkozásnak lehetősége van rá, hogy minden évben saját környezetvédelmi célokat tűzzenek ki, nem szükséges előre meghatározott célértékeket teljesíteni. Mivel ezek a rendszerek nem rendelkeznek konkrét kritériumokkal, a vállalkozások követhetik vagy ötleteket vehetnek az olyan útmutatókból, mint például az előző fejezetben ismertetett GSTC-kritériumok, vagy más, e célból létrehozott dokumentumok (pl. Európai Bizottság, 2016b; TUI Travel PLC, 2011-ben), különösen akkor, ha a vállalkozások konkrét fenntarthatósági célkitűzéseket és intézkedéseket terveznek bevezetni.

Ezek a rendszereknek a bevezetése azonban összetett feladat, mivel komplex dokumentációt igényelnek (azaz nyilvántartásokat, folyamatábrákat, éves ellenőrzéseket stb.). Ebben a tekintetben elmondható, hogy az irányítási rendszerek, bár ajánlottak, bevezetésük összetettebbek a turisztikai MKV-k esetében, mint az ökocímkéké, mivel utóbbiak kevésbé összetettek. Az Európai Bizottság ugyanakkor létrehozott egy útmutatót, ami turisztikai vállalkozásoknak (az MKV-knak is) szól, és számos gyakorlati lépést kínál nekik a környezetvédelmi teljesítményük javítása érdekében, és megkönnyíti az EMAS rendszer bevezetését (Európai Bizottság, 2016b).

Mindenesetre a tanúsításban részt vevő vállalkozások gyakran arról számolnak be, hogy a legjelentősebb előnye ezeknek a velük járó oktatási folyamat, ami segít a fenntarthatósághoz kapcsolódó követelmények megértésében, és hogy figyelmüket a szükséges változtatásokra tudják összpontosítani.

A tanúsításnak való megfelelés ezért a vállalkozások számára is előnyös (UNEP & WTO, 2005):

- Költségmegtakarítás: a legtöbb vállalkozás jelentős megtakarításokról számolt be, például energia-, víz- és nyersanyagköltségek tekintetében.
- Hozzájárul a lehetséges marketing előnyökhöz: egyelőre kevesebb információ van a környezeti vagy társadalmi fenntarthatósággal kapcsolatos tanúsítások esetében, mint a minőségtanúsításokra vonatkozóan.

- A támogató szervek elismerésének növekedése: beleértve a technikai segítségnyújtást és finanszírozási lehetőségeket.
- A jogszabályok könnyebb betartása (bírságok és szankciók elkerülése).

A lehetséges jövőbeni piaci előny egyik jele, hogy egyes utazásszervezők növekvő érdeklődést mutatnak a tanúsítvánnyal rendelkező vállalkozások iránt az alvállalkozói szerződések megkötésekor, utazási katalógusaik összeállításakor. Ez tükrözi a fenntarthatóság növekvő szerepét üzleti etikájukban és tevékenységükben.

A fő pontok összefoglalása

- A fenntartható turizmus olyan turizmus egy típusa, ami teljes mértékben figyelembe veszi a jelenlegi és jövőbeli gazdasági, társadalmi és környezeti hatásokat, szem előtt tartva a látogatók, az iparág, a környezet és a helyi közösségek igényeit.
- A turisztikai MKV-k kulcsfontosságú szerepet játszanak a fenntartható turizmus előmozdításában és megvalósításában, amire folyamatos fejlesztésként kell tekinteni.
- Európai szinten a turisztikai politika elsősorban az ágazat versenyképességének növelésére összpontosít. Az Európai Bizottság közleményt adott ki, amelyben a fenntartható, felelősségteljes és magas színvonalú turizmus előmozdítása az egyik prioritás.
- A fenntarthatóság elősegítése érdekében a turisztikai MKV-k rendelkezésére állnak különböző iránymutatások és ajánlások, amelyek inspirálhatják és segíthetik őket a fenntarthatóbb turizmust elősegítő intézkedések bevezetésében.
- A Globális Fenntartható Turisztikai Tanács (GSTC) kritériumrendszere számos útmutatót vagy ajánlást biztosít minden típusú turisztikai vállalkozásnak. Ezek alapvető iránymutatásként szolgálnak a vállalkozások fenntarthatóbbá tételéhez, és segítik a vállalkozásokat a fenntartható turisztikai programok kiválasztásában.
- A tanúsításokat elsősorban a turisztikai vállalkozások tevékenységeinek és azok színvonalának az ellenőrzésére használják. A fenntartható turizmus tanúsítási rendszerei fontos eszközei a fenntarthatósággal kapcsolatos tevékenységeket, programokat megvalósító, valóban felelős vállalkozások megkülönböztetésének.
- A fenntarthatósági tanúsításnak két fő típusa érhető el a vállalkozások számára. Ökocímkék vagy fenntarthatósági címkék (bizonyos kritériumoknak való megfelelés), valamint a környezeti vagy fenntarthatósági irányítási rendszerek (fenntarthatósági célokat szolgáló irányítási rendszerek).

Fogalomtár

Fenntarthatóság	Egyetemesen elfogadott definíciója nincs a fenntarthatóságnak, azonban sokszor a fenntartható fejlődés szinonimájaként használják (olyan fejlődés, ami kielégíti a jelen szükségleteit anélkül, hogy csökkentené a jövő generációk képességét, hogy kielégítsék a saját szükségleteiket). Pontosabban azonban a fenntarthatóság az a folyamat, ami a fenntartható fejlődéshez vezet.
Fenntartható turizmus	A fenntartható fejlődés vagy a fenntarthatóság elveinek megvalósítása a turisztikai ágazatban.
Mikro-, és kisvállalkozások (MKV-k)	Mikrovállalkozás: Olyan vállalkozás, amely kevesebb, mint 10 főt foglalkoztat, és amelynek éves forgalma és/vagy éves mérlegfőösszege nem haladja meg a 2 millió eurót. Kisvállalkozás: Olyan vállalkozás, amely kevesebb, mint 50 főt foglalkoztat, és amelynek éves forgalma és / vagy éves mérlegfőösszege nem haladja meg a 10 millió eurót.
Greenwashing („zöldre festés”)	A zöld marketing eszközeit megtévesztően használják fel, azt a látszatot keltve, hogy egy szervezet terméke, céljai vagy politikája környezetbarát, vagy előmozdítja a fenntarthatóságot, azonban valóságban ez nincs így (vagy csak részben).
Ökocímke	A vállalatok/ szervezetek fenntarthatósági vagy környezetvédelmi tanúsítási rendszere, ami bizonyos standard megfelelési kritériumokból áll. Ha a vállalat vagy szervezet megfelel ezeknek a kritériumoknak, a címkét vagy logót használhatja marketing célokra.
Fenntartható Irányítási rendszer (vagy környezeti irányítási rendszer)	A vállalatok/szervezetek fenntarthatósági vagy környezetvédelmi tanúsítási rendszere, amely olyan folyamatok és gyakorlatok összességéből áll, amik lehetővé teszik a szervezet számára, hogy csökkentse a környezetre gyakorolt hatásokat és növelje működési hatékonyságát.

Hasznos linkek

<http://sdt.unwto.org>

AZ ENSZ Turisztikai Világszervezete, a turizmus fenntartható fejlődéséért - különböző linkek és források a fenntartható turizmus témakörében.

<http://www.gstcouncil.org/>

A Global Sustainable Tourism Council honlapja, ahol elérhetők GSTC kritériumok.

https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/sustainable_en

Az Európai Bizottság Gazdasági és Közlekedési Főigazgatóságának honlapja, amely európai szinten foglalkozik a fenntartható turizmussal. ETIS indikátorrendszer és egyéb kapcsolódó dokumentáció.

<https://www.visitbritain.org/maximising-your-sustainability>

A fenntartható turizmus a brit nemzeti idegenforgalmi ügynökségen belül. Számos fenntarthatósági gyakorlati útmutató érhető el különböző típusú turisztikai vállalkozások számára.

http://ec.europa.eu/environment/emas/index_en.htm

Az Európai Bizottság által támogatott EMAS környezetirányítási rendszer hivatalos honlapja.

Bibliográfia

1. Battaglia, M. (2017). Sustainability in the Tourism Business. *Symphonya. Emerging Issues in Management*, 3, 122-134.
2. European Commission (2007). *Agenda for a Sustainable and Competitive European Tourism /COM/2007/0621 final/*. Brussels.
3. European Commission (2010). *Europe, The World's No 1 Tourist Destination – a new political framework for tourism in Europe /COM/2010/352 final/*. Brussels.
4. European Commission (2016a). *The European Tourism Indicator System. ETIS toolkit for sustainable destination management*. Luxembourg.
5. European Commission (2016b). *EMAS sectoral reference document on best environmental management practice in the tourism sector*. Luxembourg.
6. Giulietti, S., Romagosa, F., Fons, J., & Schröder, C. (2018). *Tourism and the Environment. Towards a reporting mechanism in Europe*. Bellaterra (Barcelona): ETC / ULS.
7. Hall, C. M., Gössling, S., & Scott, D. (2015). *Tourism and Sustainability. An Introduction* In. C. M. Hall, S. Gössling, & D. Scott (Eds.) *The Routledge Handbook on Tourism and Sustainability* (pp. 1-11). London & New York: Routledge.
8. Juul, M. (2015). *Tourism and the European Union - Recent Trends and Policy Developments*. European Parliamentary Research Service.
9. Marinov, V. (2016). *Tourism Enterprises Contribution to Sustainable Tourism Destination Development: The case of Sofia Municipality*. *Annual of Sofia University "St. Kliment Ohridski", Faculty of Geology and Geography. Book 2 – Geography, Volume 109*, 233-249.
10. Plüss, C., Zotz, A., Monshausen, A., & Kühhas, C. (2014). *Sustainability in Tourism. A Guide Through the Label Jungle*. Nature Friends International. Arbeitskreis Tourismus & Entwicklung. ECOTRANS e.V. Bread for the World – Protestant Development Service.
11. Rainforest Alliance (2013). *Guide for Sustainable Tourism Best Practices*. New York.
12. Swarbrooke, J. (1999). *Sustainable Tourism Management*. Wallingford & New York: CABI.
13. *Tourism Sustainability Group (2007). Action for more sustainable European tourism*. Brussels.
14. TUI Travel PLC (2011). *Guidelines for Environmental Sustainability in Hotels*.
15. UNEP & WTO (2005). *Making Tourism More Sustainable - A Guide for Policy Makers*. Madrid: WTO.
16. *World Tourism Organization (1998). Guide for Local Authorities on Developing Sustainable Tourism*. Madrid: WTO.
17. UNWTO (2013). *Sustainable Tourism for Development Guidebook*. Madrid: UNWTO.

SUSTAIN-T

2017-1-ES01-KA202-038128

WWW.SUSTAIN-T.EU